

MIHALKOVNÉ SZAKÁCS Katalin

VÁLLALKOZÁSI ISMERETEK OKTATÁSA VS. VÁLLALKOZÓI KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSE

Hazánkban a rendszerváltást követően megjelent neveléstudományi irányzat célja, hogy a korábbi tananyag- és ismeretközpontú szabályozás helyét a decentralizált, kompetenciaalapú tantervek vegyék át (Perjés – Vass, 2009). A „tárgyi tudás ugyanis a felkészültségnek csupán a formai részét jelenti, a gyakorlat pedig mindössze annak tartalmát. A kompetenciákban viszont szintetizáltan van jelen a tárgyi anyag, illetve a képességek, szinte élettevékenységekre lebontva.” (Perjés – Vass, 2009: 40. old.) A kompetenciák szerepének központosítása a közoktatásban végre elvezethet oda, hogy a piacnak a leendő munkavállalóval szemben támasztott igényei megfelelnek a képzés során megszerzett tudásnak, képességeknek, azaz kompetenciáknak. Wilson és társainak az önfoglalkoztatóvá váló, leendő vállalkozói réteg képzéséről született nemzetközi tanulmánya (Wilson et al., 2009) is a kompetenciák oktatásának szükségességére hívja fel a figyelmet. A leírtak szerint kompetencia címén a személyes fejlődés (önbizalom, jó fellépés a társadalom felé, motiváció, vállalkozói tudat), az üzleti fejlődés (szakmai és pénzügyi ismeretek), valamint a vállalkozói képességek és készségek fejlődése (szociális képességek, hálózatépítés képessége, kreatív problémamegoldási készség, lehetőségek felismerésének készsége stb.) kell, hogy előtérbe kerüljön. Mindez azonban újszerű pedagógiai módszereket, újszerű tananyagfejlesztést kíván.

Kulcsszavak: oktatás, kompetenciafejlesztés, vállalkozási ismeretek

A hazánkban első ízben 2000-ben végzett PISA- (Program for International Student Assessment) felmérés azt célozta meg, hogy megtudjuk, mennyire készek a diákok a változó munkaerő-piaci körülményekhez való alkalmazkodásra, hogy megállják a helyüket a mindennapokban, illetve, hogy új ismereteket fogadjanak be.

A vizsgálat tehát a társadalmi szempontból értékes és hasznosítható tudást méri, valamint meghatározza, hogy a fiataloknak milyen tudásra van szükségük önmaguk fejlesztéséhez. A kutatások eredményeképpen új tudáskonceptiót vezettek be, amelyben a műveltség és a kompetencia fogalma élesen elkülönül. „A műveltség ezek szerint a kulturális beágyazottsággal, társadalmi meghatározottsággal függ össze, míg a kompetencia pszichikus folyamat, a középpontban az értelmi képességek szerveződésével: a képességek és készségek rendszerre szerveződését jelenti. Benne nem az iskolai kontextusban megtanult reprodukálásáról van szó. Ebből következik, hogy valamilyen szinten mindenki rendelkezik

kompetenciákkal, ezek fejlesztését erősen befolyásolja az életkor, míg a műveltség megszerzéséhez az adott kultúrában való részvételre van szükség.” (Simon, 2006)

A leírtak tükrében a mai oktatási gyakorlatban leginkább megfigyelhető frontális munkát és tárgyi, lexikális ismereteket átadó folyamatokat szükségszerűen a kompetenciaalapú nevelési, oktatási módszertannak kell felváltania. Galambos szerint kompetenciaalapú oktatáson az előre meghatározott kompetenciák megszerzésére irányuló oktatást értjük, amely a képességek, készségek fejlesztését és az alkalmazásképes tudás átadását tekinti fő feladatának. A folyamat eredményeként a tanulók tudását, illetve teljesítményét individualizált módon mérik (Galambos, 2005). A legjobb eredmény a kompetenciák (intellektív, szociális és érzelmi intelligencia), a követelmények (szakmai tudás, szociális alkalmazkodás és önfegyelem) és a körülmények (optimális, nehezített és megszokott) ideális kombinációjával érhető el (Oláh, 2005 in: Simon, 2006).

Vállalkozási ismeretek vs. vállalkozói kompetencia

Sajnálatos módon a gyakorlatban mind a mai napig a vállalkozói kompetencia, a vállalkozási ismeretek, valamint a gazdasági ismeretek fogalmának keveredése figyelhető meg. Sőt, olykor az is előfordul, hogy az adott fogalomhoz attól lényegében eltérő jelentést társítanak. Az európai uniós kezdeményezésre meghatározott vállalkozói kompetencia mint kulcskompetencia¹ (Council of the European Union, 2002) például tartalmában az egyént a mindennapi életben segítő képesség, amellyel megismerheti tágabb környezetét, észreveheti a kínálkozó lehetőségeket, és tudatosan élhet is azokkal. Összességében az egyén tudását, kreativitását, innovativitásra való hajlandóságát és kockázatvállaló képességét öleli fel. Ezenfelül alapját jelenti azoknak az ismereteknek és képességeknek, amelyekre gazdasági tevékenységek során szükség van (például tervezés, szervezés, irányítás, vezetés, delegálás, elemzés, kommunikálás, kockázatelemzés és kockázatvállalás, csapatmunka) (Simon, 2006). Annak ellenére, hogy a vállalkozói kompetencia fogalmának több értelmezése (sikeres életvitelre való képesség, sikeres vállalkozás működtetésére való képesség, vállalkozási ismeretek) is él a köztudatban (Baráth, 2008; Kissné, 2009; Lakos, 2010), a továbbiakban egy számomra elfogadható meghatározást veszek alapul. Úgy gondolom, hogy amennyiben a kompetencia definíciójaként meghatározható, az egyén kiemelkedő teljesítményét elősegítő egyfajta tudás-, viselkedés-, képesség-, készség- vagy magatartás-együttest a vállalkozások vezetése, a vállalkozások menedzselése és növekedésre

segítése, mint adott feladat területén értelmezzük, úgy eljutunk a vállalkozói kompetencia fogalmához.

A kutatók szinte kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy a sikeres vállalkozás kulcsa az elméleti tudás és a gyakorlati tapasztalat együttes megléte. Annak kérdése ugyanakkor, hogy az egyes tényezők milyen mértékben kell, hogy megjelenjenek a folyamatban, már nagymértékben megosztja a szakembereket. Továbbá, ahány kutató, annyiféle egyéb tényező befolyásoló hatását feltételezik: különféle személyiségjegyek, készségek és képességek jelentik kutatásuk fókuszát.

Szakács Ferenc és Bánfalvi Mária szerint (Szakács – Bánfalvi, 2010) például sikeres vállalkozónak sem születni nem lehet, és nem is válhat akárki azzá. Meglátásuk szerint humán feltételek, valamint elméleti és gyakorlati tanulás egyaránt szükségesek a kompetens vállalkozóvá váláshoz. Ezzel a felfogásukkal szembennek Burns elméletének (Burns, 1999), aki a sikeren való hit, a releváns tudás, a proaktív hozzáállás és a kitartás kombinációjában látja a boldogulás kulcsát. Ezt pedig – Burns szerint – mindenki el tudja érni.

Tovább nehezíti a vállalkozói személyiségjegyek mint befolyásoló tényezők vizsgálatát, hogy úgymond „tyúk-tojás” alapon számos kutató számára még az is megkérdőjeleződik, vajon az azonosított személyiségjegyek előfeltételei vagy következményei a sikeres vállalkozói tevékenységnek (Aldrich – Martinez, 2001).

Az 1. táblázatban összefoglalom azokat a releváns külföldi, hazai szakértőket, és kutatásaik eredményeit, akik az utóbbi húsz évben arra a kérdésre próbáltak választ találni, hogy milyen a kompetens vállalkozó.

1. táblázat

Milyen a kompetens vállalkozó? A vállalkozói kompetencia címén azonosított tulajdonságok és készségek

Schumpeter	– adott gazdasági és társadalmi viszonyok szerint értendő innovációs készség.
Singh	– gyors ütemben fejlődő és nem fejlődő vállalkozások összehasonlítása. A fejlődő vállalkozók jobb, illetve magasabb eredményeket értek el: <ul style="list-style-type: none"> o képzettség o teljesítménymotiváció, felfelé törekvés o kemény munka o érzelmi stabilitás o magabiztosság o pontosság o változtatásra és fejlődésre való képesség o kompetitivitás
Lengyel	– szorgalom – ambíció – személyi lojalitás – vállalati rutin – gyakorlati szaktudás (piacismeret, tárgyalóképesség, szervezési készség)
Hisrich	– technikai készségek – üzleti és menedzsmentkészségek – személyes vállalkozói készségek

Kaplan	<ul style="list-style-type: none"> – vezetői készség – kommunikációs készség – döntési készség – teammunkára való készség – teleszkopálás képessége²
Vecsenyi	álomépítő, döntéshozó, végrehajtó, megszállott, eltökélt, szeretetteljes, részletekre is figyelő, független, a pénzt jutalomnak tekintő, társ
Bolton és Thompson	motivált, kitartó, versengő, kockázatvállaló, felelősségvállaló, kreatív, tisztességes, független, innovatív, képes a lehetőséget felismerni és kiaknázni, képes a szükséges forrásokat megtalálni és megszerezni, kapcsolatépítő, szolgáltatói szemléletű (ezen túl négy környezeti faktort is meghatároztak: családi háttér, iskolai végzettség, munkatapasztalat, életkor)
Szűcs	<ul style="list-style-type: none"> – legfontosabb tulajdonságok és készségek: kezdeményező-készség, lehetőség meglátása és kiaknázása, kitartó, elkötelezett, önbizalommal bíró, üzleti kapcsolatok építésének képessége – fontos tulajdonságok és készségek: problémamegoldó készség, érett személyiség, irányítás és kontrollálás készsége, befolyásolási képesség – „jó, ha van” tulajdonságok és készségek
Hemingway és Bálint	<ul style="list-style-type: none"> – üzleti lehetőségek korai felismerése – kitekintés a jövőbe – sikerorientáltság – piacorientáltság és vevőközpontúság – törekvés az alkalmazottak megbecsülésére és ösztönzésére – reális gondolkodás – kitartás – kihívások kezelésének képessége – határozott döntéshozatal
Baráth	kezdeményező, innovatív, képes a lehetőségeket felismerni, jó vezető, együttműködő, jó önismerettel bíró, proaktív, kockázatvállaló, ambiciózus
Niuwenhuizen	proaktív, teljesítményorientált, elkötelezett, kreatív, innovatív
Scanlan	<ul style="list-style-type: none"> – szakmai készség – vezetési készség – vállalkozási készség
Balaton et al.	<ul style="list-style-type: none"> – talpraesett, autonóm, átlagosnál alacsonyabb igény az elfogadottságra, a konfirmítás és támogatás iránt, nem hajlandók vagy nem képesek behódolni a tekintélynek, nagy önbizalommal bíró, innovatív, merész – gyors döntéshozás képessége – akaratérvényesítés képessége – problémamegoldó képesség
Di-Masi	önbizalommal bíró, magabiztos, innovatív, eredményorientált, kockázatvállaló, elkötelezett

Forrás: saját táblázat Schumpeter (1980), Singh (1988), Lengyel (1989), Hisrich (1992), Kaplan (1994), Vecsenyi (1999), Bolton és Thompson (2000), Szűcs (2001), Hemingway és Bálint (2004), Baráth (2008), Niuwenhuizen (2008), Scanlan (2010), Balaton et al. (2010), Di-Masi (2011) alapján

A vállalkozói kompetencia fejlesztésének módszertana

A vállalkozói kompetencia fogalmának és tartalmának meghatározása mellett az oktatásban való megjelenésének mikéntje foglalkoztatja leginkább a kutatókat. Számos cikkben és tanulmányban találunk általános és egészen konkrét megoldási javaslatokat arra nézve, hogy miképpen lehet a vállalkozói kompetenciákat tantervesíteni és megfelelő pedagógiai módszerekkel hatékonyan oktatni (2. táblázat).

Darázs és munkatársai tanulmányukban ismertetik a vállalkozói lét közoktatásban való megjelenésének

történetét Magyarországon (Darázs et al., 2004). Írásuk szerint a '90-es évek vállalkozói-boom korszakában a vállalkozásoktatás nem szólt másról, mint a diákok vállalkozásalapításra való motiválásáról. A '90-es évek közepén, 1995-ben a Nemzeti Alaptanterv keretében vált az eljárás szofisztikáltabbá, ekkor ugyanis kijelentették, hogy a gazdasági ismeretek az általános alapműveltség részét képezi. Tényleges, gyakorlati megjelenésére az oktatásban ugyanakkor csupán 2001-ben, a következő Nemzeti Alaptanterv keretében került sor – innentől beszélünk a vállalkozási ismeretek, illetve gazdasági ismeretek tantárgyszintű megjelenéséről.

VEZETÉSTUDOMÁNY

**A vállalkozói kompetencia fejlesztésének és a vállalkozási ismeretek
oktatásának pedagógiai módszerei**

Csapó	<ul style="list-style-type: none"> - előtérbe kell helyezni a képességfejlesztést - az ismeretek és képességek optimális viszonyára és arányára kell törekedni a közoktatásban, - a tárgyak közötti kapcsolatokat hangsúlyozni kell - az oktatást szolgáló, a sikeres vállalkozói kompetenciákat folyamatosan vizsgáló alkalmazott kutatások eredményeivel újra és újra fejleszteni kell a tanterveket és tananyagokat - a tanárképzésben törekedni kell a vállalkozói kompetenciák oktatására szakosodott pedagógusok speciális, módszertani képzésére 			
Szűcs	<ul style="list-style-type: none"> - „learning by doing” módszer elterjesztése a vállalkozóképzésben a gyakorlatorientált és hatékony tanulás jegyében - 6 lépcsős modell kidolgozása és alkalmazása a vállalkozóképzésben, mely során a tapasztalatszerzésre és az önismeret fejlesztésére kell elsősorban törekedni³ 			
Szirmai	<ul style="list-style-type: none"> - generalista megközelítés - specialista megközelítés - professzionista megközelítés 			
Román	<ul style="list-style-type: none"> - módszerek: <ul style="list-style-type: none"> o kisvállalati-vállalatindítási esettanulmányok o üzleti tervek készítése o aktív vállalkozókkal való találkozások o kisvállalatoknál töltött gyakorlati idő o nemzetközi kitekintést nyújtó jegyzetek o készségek átadása o konkrét segítség a vállalkozások indítására. 			
IQ Consulting	<ul style="list-style-type: none"> - tanirodák⁴ jelentősége a középfokú oktatásban a gyakorlat és konkrét tapasztalás jegyében 			
Szomor	<ul style="list-style-type: none"> - mit és hogyan oktassunk: <ul style="list-style-type: none"> o kapcsolódjunk egyaránt az általános és a szakmai képzéshez, annak számos területéhez (közgazdaságtan, társadalomismeret, gazdálkodási ismeretek, konkrét szakmák stb.) o nemcsak ismeretek átadása, hanem sajátos módszertan is, amelynek segítségével fontos emberi tulajdonságokat, képességeket fejleszthetünk o szimulációra épülő diákvállalkozások o tanár és vállalkozó dolgozzon együtt a képzésben 			
Európai Bizottság	<ul style="list-style-type: none"> - interdiszciplináris megközelítés a vállalkozói kompetenciák oktatásában - új üzleti elképzelés kialakításának csoport- és csapattechnikái - üzletiterv-készítő műhelyfoglalkozások - üzleti helyzetet szimuláló játékok - diákvállalkozások - spin-off vállalkozások - céglátogatások - vendégelőadók - esettanulmányok - üzleti és nem üzleti hallgatók kapcsolatának kialakítása - egyetemek és vállalkozók közötti együttműködés - interaktív tanulási megközelítés 			
Csapó		„Oktatás a vállalkozásról”	„Oktatás a vállalkozásért”	„Oktatás a vállalkozásban”
	Oktatás tárgya	elméleti ismeretek	elméleti, gyakorlati ismeretek	gyakorlati ismeretek
	Alapvető cél	vállalkozói lét megkedveltetése	vállalkozás elindításának segítése	vállalkozás működtetésének segítése
	Célközönség	mindenki	vállalkozói lét iránt érdeklődők	vállalkozók
	Oktatási módszerek	elméleti kurzusok	elméleti kurzusok, szimulált, illetve valós vállalkozások	mentorálás, coaching
	Jellemző tantárgyak	vállalkozási alapismeretek, kisvállalati politika	üzleti tervezés, vállalkozások menedzsmentje	finanszírozáskeresés, szellemi termékek védelme

Wilson et al.	<ul style="list-style-type: none"> – a célhoz szükséges: <ul style="list-style-type: none"> o vállalkozói ökoszisztéma o hatékony tanárképzés o tantervfejlesztés o tőke – mit oktassunk: <ul style="list-style-type: none"> o személyes fejlődést (önbizalom és vállalkozói tudat) o üzleti fejlődést (szakmai, pénzügyi ismeretek) o vállalkozói képességek és készségek – hogyan oktassunk: <ul style="list-style-type: none"> o hálózatosodás o oktatást támogató háttérlánc o vállalkozói minta alapján
Lakos	– vállalkozói kompetencia címén többnyire a vállalkozás alapításához és működtetéséhez kapcsolódó jogi, ügyviteli, pénzügyi és számviteli ismereteket, esetleg alapvető marketingismereteket oktatnak – helytelenül, mert ez nem vállalkozói kompetencia, hanem annak csupán egy része, a vállalkozási ismeret

Forrás: saját táblázat Csapó (2004), Szűcs (2001), Szirmai (2002), Román (2006), IQ Consulting (2007), Szomor (1997, 1998/a, 1998/b), Európai Bizottság (2008), Csapó (2008), Wilson et al. (2009), Lakos (2010) alapján

Annak ellenére, hogy 12 évvel korábban Bauer Béla már leírta cikkében, hogy mennyire hatékonytalan a vállalkozásoktatás és -képzés a magyar közoktatásban (Bauer, 1998), Lakosnak csupán 2010-es munkájában (Lakos, 2010) találkozunk a konkrét gondolattal, hogy *bár a vállalkozási ismeretek oktatása mondhatni virágzik Magyarországon, a vállalkozási kompetencia ismereten és tudáson kívüli összetevői annál kevésbé kerülnek előtérbe a pedagógiában*. A szerző felhívja a figyelmet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet TÁMOP 2.2.1 programcsomag Tananyagfejlesztés című 4. alprojektjére, amelyben a vállalkozói kompetenciák tantervbe, illetve tananyagba való átültetésének hatékony módjaival (a vállalkozói kompetencia fejlesztésére hivatott tankönyvi tartomelemek meghatározásával) foglalkoznak.

A magatartás- és személyiségjegyek oktatásba történő bevonásának szükségességét támasztja alá az is, hogy 1994-es munkájában Nagy felhívta a figyelmet az önismeret-kutatások eredményeinek fontosságára a pedagógiában (Nagy, 1994). Ezt a gondolatot feszegette Tókos is, aki leírta, hogy a kompetenciák fejlesztésekor elsődleges, hogy a hallgató tisztában legyen önmagával, ismerje önmagát (Tókos, 2005). Ehhez határozta meg az énkép, az énséma és az énteleprezentáció fogalmait.

Tekintve, hogy az 1. táblázatban bemutatott, a vállalkozói kompetencia címén azonosított tulajdonságok és készségek lényegében nem személyiségjegyek, amelyeknek fejlesztésére konkrét pedagógiai módszerekkel lehetne előállni, 2013 nyarán egy kismintás pilot kutatást végeztünk. Munkánk során NEO-PI-R személyiségteszt⁵ segítségével azonosítottunk olyan személyiségvonásokat, amelyek egyértelműen megkülönböztetik a sikeres mikro- és kisvállalkozókat sikertelen társaiktól. Mivel a kutatás maga kismintán készült, így

nem lehet általános érvényű megállapításokat tenni, ám eredményeink alapul szolgálhatnak egy lehetséges koncepció kidolgozásához, új tanulási programok és új tananyagok összeállításához.

Új tanulási programok, új módszertanok, speciális képzési formák és új pedagógusok a vállalkozói kompetenciák fejlesztésére

Új tanulási programok

A fent bemutatott vállalkozói kompetencia fejlesztésének és a vállalkozási ismeretek oktatásának pedagógiai módszerein felül általánosságban a 3. táblázat irányelveit kellene figyelembe venni az új, kompetenciaalapú tanulási programok kialakításánál.

3. táblázat

A hagyományos és a kompetenciaalapú tanulási programok jellemzői

hagyományos	kompetenciaalapú
tartalomalapúak	kompetenciaalapúak
meghatározott időegységekre terveznek	teljesítményre alapoznak
csoporthaladásra készülnek	egyéni haladás figyelembevételre
tanár/tanítás-központúak	tanulásközpontúak
általános célkitűzéseket tartalmaznak	specifikus célkitűzések
korlátozott gyakorlati tananyagot tartalmaznak	gyakorlatorientáltak
a visszajelzés késleltetett a hatékonyságáról	azonnali visszajelzést adnak
értékelés általános szempontok alapján	az értékelés teljesítményalapú, leírt kritériumok alapján

Forrás: Simon (2006)

A fejlesztés során kulcsfontosságú az önállóság, az együttműködés, az empátia, a problémamegoldás, a konfliktuskezelés, az önreflexió és a kritikus gondolkodás elsajátítása (Simon, 2006), és ennél még fontosabb egy olyan módszertan kialakítása, amelynek segítségével a NEO-PI-R teszt eredményeképpen azonosított személyiségjegyek fejleszthetők a vállalkozási szándékukat kimutató és a vállalkozásképzésben részt vevő hallgatókban.

A kismintás kutatás eredményei alapján, Simon Gabriella fenti összeállítására alapozva, elképzelhetőnek tartom a következő, kompetenciaalapú tanulási program kialakítását a felsőoktatásban:

- kompetenciaalapúság és gyakorlatorientáltság: az oktatás során a tudás és ismeretek átadása mellett a vállalkozásműködtetés gyakorlati oldala, továbbá a sikeres vállalkozói személyiség fejlesztése is előtérbe kerül, nem csupán a tananyag, de az alkalmazott módszertanok tekintetében egyaránt.
- teljesítményre alapozás és teljesítményalapú értékelés: a speciális képzési formáktól függően az elvárt teljesítmény megvalósulhat egy szimulált, pszeudo vállalkozás vagy valódi diákvállalkozás megalapítása és működtetése formájában, illetve egy már vállalkozó ember esetében a saját valódi vállalkozás sikeresebb működtetése során. A hallgatók addig részesülnek a képzésben, illetve annak keretében a különféle fejlesztésekben, amíg az elvárt teljesítmény nem realizálódik. Az értékelés a vállalkozás sikeres vagy sikertelen működésén alapszik.
- egyéni haladás figyelembevétele és azonnali visszajelzés, valamint tanulásközpontúság: a vállalkozóképzés során a hallgatók folyamatos visszajelzést kapnak munkájuk eredményességéről, hiszen mind a szimulált, mind a valódi vállalkozás nap mint nap értékelhető objektív szempontok mentén. Fontos, hogy ezek a visszajelzések a tananyagba és a tanár munkájába egyaránt azonnal átültetődjenek, ami azt jelenti, hogy a képzés nem tananyag, hanem egyértelműen tanulásközpontú kell, hogy legyen.
- specifikus célkitűzések: tekintve, hogy a kialakítandó tanulási programnak a tudás átadása mellett a készségek és jártasságok, valamint a személyiség fejlesztése is része, nem lehet az eddig megszokott eredményes vizsgaorientációt mint célkitűzést szem előtt tartani. Előtérbe kell helyezni egy rátermettebb személyiség kialakítását, valamint egy sikeres cégműködtetést. A hagyományos képzési rendszerben történő oktatás

során ez utóbbi feltételezhetően nem értékelhető 1–5 skálán adott érdemjeggyel, így a kurzus a gyakorlatiasságot szem előtt tartva teljesítette/nem teljesítette bejegyzéssel kell, hogy záruljon.

Új pedagógiai módszertanok

Az újszerű, immár a személyiség fejlesztésére is alapozó tananyag és a kompetenciaközpontú megközelítés értelemszerűen újszerű módszertanokat tesz szükségessé a képzés során. Az új pedagógiai módszertanokat két csoportba sorolom. Az egyik csoportban azokat gyűjtöm össze, amelyek segítségével a vállalkozóképzés gyakorlatorientáltsága fokozható, míg a másik csoportban az előző alfejezetben megnevezett személyiségvonások és készségek kialakításának lehetséges módjait ismertetem. Úgy vélem azonban, hogy a két csoportba tartozó módszertanok eredményességük, illetve érvényességi-hatásossági területük mentén nem választhatók szét ilyen szélsőségesen.

- A gyakorlatorientáltság fokozását célzó pedagógiai módszerek:
  - *üzleti terv készítése*, amely nélkülözhetetlen a tudatos vállalkozásindításhoz és működtetéshez,
  - *szimulált vagy pszeudo vállalkozások indítása és működtetése*,
  - *valós vállalkozások indítása és működtetése*,
  - *valós vállalkozásokban eltöltött szakmai gyakorlat*, aminek során a hallgatók valós vállalkozási szituációkat, problémákat tárnak fel és oldanak meg,
  - *szituációs játékok* a valós szituációk és döntések modellezésére. Segítségükkel a hallgatók problémákat, döntési helyzeteket és dilemmákat élnek át.
- A személyiségfejlesztést célzó pedagógiai módszerek:
  - *drámapedagógia*: reszocializációs, korrekciós szerepet is ellátó, drámajátékokra épülő személyiségformáló csoportmódszer. Tekintve a kutatás során kapott eredményeket, a csoport strukturálódása szempontjából az egyéni, az egész csoportot alcsoportokban mozgató, valamint a homogén egész csoportos gyakorlatok jöhetnek szóba.
    - *encounter-gyakorlatok*: mimikai gyakorlatok, gesztusgyakorlatok, empátiás és metakommunikációs gyakorlatok, helyzetgyakorlatok a főbb érzelmek átéléséhez, gyakorlatok az alapvető érzelmek felismeréséhez,
    - *szituációs gyakorlatok*: vállalkozói szituációs játékok,

- *önismereti gyakorlatok*: szüleim mesélték rólam, válassz hozzád illő nevet, találd ki saját jelet,
- *társismereti és kapcsolatfejlesztő gyakorlatok*: Ki vagy?, Milyen vagy te?, Mesélj magadról!, bogozd ki a csomót, együttraajzolás, kézfogó,
- *vállalkozói coaching*.

Speciális képzési formák

A kutatás során kapott eredményeket, illetve az azokból levont következtetéseket figyelembe véve megkérdőjeleződik, hogy a hagyományos értelemben vett felsőoktatás keretein belül valóban kivitelezhető-e az a fajta személyre, illetve csoportra szabott kompetenciaközpontú képzés, amelyről fentebb írtam. Meglátásom szerint ugyanis már a kutatás egyes prekonceptiói (valós vállalkozói, illetve növekedési hajlandóság feltételezése a hallgatók körében) szintjén elakadna a folyamat, arról nem is beszélve, hogy tantermi kereteken belül miképpen valósítható meg a személyre vagy csoportra (nőkre, férfiakra, idősebbekre, fiatalabbakra stb.) szabott képzés. Mindezek okán arra a következtetésre jutottam, hogy a vállalkozóképzés hatékonysága érdekében javaslataimat:

- nem a felsőoktatás hagyományos keretein belül, hanem
  - *vállalkozóképzési tanfolyamokon* (pl. BCE Közgazdasági Továbbképző Intézet),
  - *tréningeken*,
  - *szervezett mentorprogramok keretében* (pl. a BCE Kisvállalkozás-fejlesztési Központhoz kötődő hallgatói Spin-Off Klub⁶), vagy
  - *üzleti inkubáció formájában* (pl. a BCE Kisvállalkozás-fejlesztési Központhoz kötődő, kialakulóban lévő Primo Start Inkubációs Zrt.),
- modulrendszerű képzésben,
- csoportokra és egyénekre szabva lehetne hatékonyan megvalósítani.

Ilyen fajta képzéseken a vállalkozói lét iránt érdeklődő emberek, egyetemi hallgatók, valamint már gyakorló, ám sikerre vágyó vállalkozók egyaránt részt tudnak venni.

Kompetenciafejlesztő pedagógus

Az újszerű tanulási programok, módszertanok és tananyagok újszerű pedagógusi munkát tesznek szükségessé. Nagy cikkében a kompetenciák tananyagba ültetése kapcsán összegyűjtötte, hogy milyen is az a pedagógus, aki hatékonyan képes azt oktatni (Nagy, 2004): rugalmas, problémamegoldó, digitális kompetenciával bír, és erre épít is munkája során, kooperál

a diákokkal és szüleikkel, képes teammunkát vezetni. Magyarországon az egyik legkiemelkedőbb kompetencia- és tantervkutatónak Vass Vilmost tartják. Vass 2009-es cikkében leírta, hogy a kompetenciafogalom gazdagodásának következtében az elmúlt években kereszttantervek jöttek létre, melyek tantárgyfüggetlen kompetenciákra építenek (Vass, 2009). Ezek a tantárgyfüggetlen kompetenciák új pedagógiai eszközöket, módszereket igényelnek, így az ezek alapján oktató tanárnak ismernie kell a vita, a drámapedagógia, a kooperativitás és a projektek módszerét.

Ahhoz pedig, hogy a pedagógusok képesek legyenek ezeket az eszközöket hatékonyan alkalmazni, új képességek fejlesztésére kell helyezni a hangsúlyt a pedagógusképzésben: személyiségfejlesztés, reflektív tanítási módszerek elsajátítása, hallgatóbarát tanulókörnyezet megteremtésének képessége, a hallgatók motiválásának képessége. Perjés Istvánnal közös munkájában ezeket a gondolatokat fejtegette ki Vass bővebben (Perjés – Vass, 2009). Bemutatták a curriculum elméletek fejlődéstörténetét, a kompetenciák tantervbe ültetésének igényét, és hogy milyen módon lehet mind ezt a pedagógusképzésben megvalósítani.

Azért is fontos ezekre a területekre helyezni a hangsúlyt, mert kimutatható, hogy a tanulási nehézségek és iskolai kudarcok legtöbb esetben a rossz pedagógiai munkára vezethetők vissza, így a rossz módszertani eljárásokra, az ismeretorientált tananyagokra, az egyéni tanulási utak hiányára és a diákok nem megfelelő motiválására, illetve értékelésére.

Megkockáztatom, hogy a kompetenciaorientált oktatás korában a pedagógusképzés szintjén is elsősorban konkrét kompetenciák fejlesztésére, illetve kifejlesztésére kellene törekedni. A pedagógus személyes példamutatása és kongruens felnőtt magatartása, valamint a személyközpontú pedagógiai gyakorlat elsajátítása, amelyben a tanár csupán egyfajta facilitátor szerepet tölt be (Simon, 2006), mindenképpen a jó gyakorlat kialakítását segítenék elő. Olyan konkrét oktatási programcsomagokat kellene létrehozni, amelyek egyaránt leírják a tantermi oktatás tartalmát (interaktív, munkáltató tananyagok, tanórai keretek között használható, illetve önálló tanulásra alkalmas feladatok, játékok, tantermi kellékek, alkalmazott technikák stb.), és egyben iránymutatást is adnak az adott programcsomagot oktató pedagógus képzésére, továbbképzésére.

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság 2007. február 16–18. között Kolozsváron rendezte meg a „Vállalkozói kompetencia kialakításának módszertana” témájú módszertani továbbképzőt a gazdasági és társadalomtudományi tantárgyakat tanító középiskolai tanárok számára. A háromnapos program keretében

összesen két olyan előadás hangzott el, amely a pedagógiai módszertani munkát közvetlenül érintő kérdéseket taglalt. Dr. Bogáti Zoltán, a Temesvári Nyugati Tudományegyetem tanszékvezetője *A vállalkozói kompetencia fejlesztése* címmel, míg Páll Gyöngyvér, a János Zsigmond Unitárius Kollégium tanára *A vállalkozói kompetencia kialakításának, fejlesztésének módszertana* címmel tartott előadást.

Fontosnak, sőt megkerülhetetlennek tartom a vállalkozástant oktató tanárok képzése során a speciális, kompetenciák oktatására vonatkozó módszertanok el-sajátítását.

Összefoglalás

A dolgozatban bemutatott szakirodalmak, hazai és nemzetközi konferencia-előadások, valamint személyes tapasztalatok alapján úgy vélem, hogy a felsőoktatásban megvalósuló vállalkozóképzés hazai gyakorlata nem szolgálja a vállalkozói kompetenciák teljes körű fejlesztését. Megvizsgálva, hogy mi áll ennek hátterében, arra a következtetésre jutottam, hogy a képzésbeli hiányosság eredője a gazdasági ismeretek, a vállalkozási ismeretek és a vállalkozói kompetenciák szinonim fogalomként való kezelése és oktatása. A vállalkozói kompetencia fogalmának meghatározását követően rávetítettem a pedagógiatudományban az utóbbi években elterjedő kompetenciaalapú oktatás szellemében kialakítandó újszerű tananyag, módszertan és tanulási program szükségességére, és javaslatot tettem a gyakorlat-orientáltság fokozását és a személyiségfejlesztést célzó pedagógiai módszerekre.

Lábjegyzet

¹ Az Európai Unió 2002-ben kilenc kulcskompetenciát azonosított, amelyeket iránymutatása alapján a közoktatás részévé kell tenni (Council of the European Union, 2002): anyanyelvi kommunikáció, idegen nyelvi kommunikáció, matematikai képességek, kompetenciák a természettudományok terén, digitális kompetencia, tanulni tudás képessége, szociális kompetencia, kulturális kompetencia, vállalkozói kompetencia. Megjegyzem, hogy Gergely 2004-ben megjelent cikkében (Gergely, 2004) megkérdőjelezte a kulcskompetenciák létezését. Azzal érvelt, hogy minden kompetenciát adott környezetben és adott feladatra lehet csak értelmezni, így nincs értelme „kulcs” kompetenciák meghatározásának (például egy szavalóversenyen senkit nem érdekel a diák matematikai kompetenciája).

² Az egyén teleszkopálásra való képessége azt jelenti, hogy képes egy problémát egy időben fókuszáltan, közelről, valamint távolról, összefüggéseiben is vizsgálni (Kaplan, 1994).

³ Szűcs modelljének hátterében a Kolb-modell áll, amely szerint a képzés során párhuzamosan négy módon célszerű tanulni: aktív kísérletezéssel, konkrét tapasztalattal, gondolkodó megfigyeléssel, valamint absztrakt fogalomalkotással (Szűcs, 2001).

⁴ A tanirodák olyan, diákok által alapított és működtetett vállalkozások, melyek jellemzően a szakközépiskolák ötöd, illetve hatodévfolyamán, a technikumi képzés során jönnek létre. Céljuk, hogy a hallgatók egy szimulált és zárt közegben (a gyakorlócégek piacán), ám a valósággal nagymértékben megegyező módon, saját munkájuk során megtapasztalják egy vállalkozás alapításával és működtetésével kapcsolatos kérdéseket. A tanirodák működését korábban a Nemzeti Szakképzési Intézet, jelenleg a Magyarországi Gyakorlócégek Szolgálati Központja segíti és támogatja.

⁵ A „Big Five” vonásméleleti megközelítésen alapuló NEO-PI-R személyiségkérdőív Costa és McCrea nevéhez fűződik, akik az 1985-ben meghatározott öt fő faktorukat (neuroticizmus, extravertizáció, nyitottság, kellemesség, lelkiismeretesség) faktoronként további hat skálára bontották annak érdekében, hogy az egyén személyiségét sokkal alaposabban vizsgálhassák. Minden egyes skála nyolc állítást (itemet) tartalmaz, így a válaszadónak összesen 240 állításról kell eldöntenie, ötfokú skálán, hogy egyetért-e, vagy nem ért egyet azzal. Az egy faktorba tartozó állításokra adott pontszámok összege adja az úgynevezett faktorskála pontértéket, amelynek segítségével az egyén személyiség szerkezete, a személyiségprofil felrajzolható (Carver – Scheier, 2001).

⁶ A nemrégiben elhunyt Dr. Szirmai Péter alapította és vezette Spin-Off Klub jelenleg az Ifjúsági Vállalkozásélénkítő Közhatalmú Egyesület szervezésében működik. A klubban Budapest különböző egyetemének hallgatói találkoznak rendszeresen. A hétfői nap általában neves és sikeres vállalkozókkal való találkozásra szolgál, amelyből ötletet és bátorságot meríthetnek a fiatalok saját üzletük megvalósítására. A csütörtöki napokon az üzleti terv készítésnek, majd a prezentálásnak a technikáját tanulhatják meg a résztvevők, annak érdekében, hogy a szemeszter végén sikeres találkozásban legyen részük a potenciális befektetőkkel (további információk: <http://spinoffklub.tumblr.com/>).

Felhasznált irodalom

- Aldrich, H.E. – Martinez, M.A. (2001): Many are called but few are chosen: An evolutionary perspective for the study of entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25: p. 41–56.
- Balaton K. – Hortoványi L. – Incze E. – Laczkó M. – Szabó Zs. R. – Tari E. (2010): *Stratégiai menedzsment*. Budapest: Aula Kiadó
- Baráth T. (2008): *Vállalkozói kompetencia. Kimarad-e, ami kimaradt eddig?* Előadás. Szolnok: SZTE Közoktatási Vezetőképző Intézet
- Bauer (1998): *A vállalkozásoktatás és a vállalkozói tanácsadás hatékonysága*. Új Pedagógiai Szemle, 48. évfolyam, 7–8. szám: 54–65. old.
- Bolton, B. – Thompson, J. (2000): *Entrepreneurs. Talent, Temperament, Technique*. London: Butterworth-Heinemann
- Burns, T. (1999): *Break the curve: The entrepreneur's blueprint for small business success*. International Thompson Business Press
- Carver, C. S. – Scheier, M. F. (2001): *Személyiségpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Council of the European Union (2002): *Detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe*. Official

- Journal of the European Communities, 2002/C 142/01. Letöltés helye: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:142:0001:0022:EN:PDF> Letöltés ideje: 2011. április 27.
- Csapó B. (2004): Tudás és iskola. Bp.: Műszaki Könyvkiadó
- Csapó K. (2008): Amerikai vállalkozásoktatási példák adaptációjának lehetősége Magyarországon. *Vezetéstudomány*, 2008. január, 39. évf., 1. sz.: 43–54. old.
- Darázs D. – Szomor T. – Szűcsné Szabó K. – Varga Z. (2004): Gazdasági ismeretek oktatása a fővárosi iskolákban. *Új Pedagógiai Szemle*, 2004. február, 54. évfolyam, 2. szám: 14–27. old.
- Di-Masi, P. (2011): Defining Entrepreneurship. Letöltés helye: <http://www.gdrc.org/icm/micro/define-micro.html>. Letöltés ideje: 2011. június 16.
- Európai Bizottság (2008): Vállalkozási ismeretek oktatása a felsőoktatásban, különösen a nem üzleti tanulmányok keretében. A szakértői csoport végső jelentésének összefoglalója. Letöltés helye: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3576 Letöltés ideje: 2010. október 20.
- Galambos R. (2005): Esély a változásra, lehetőség a változtatásra. Kézirat
- Gergely Gy. (2004): Kulcskompetenciák pedig nincsenek. *Új Pedagógiai Szemle*, 54. évf., 11. szám: 50–58. old.
- Hemingway, G.F. – Bálint A. (2004): Vállalkozástan a gyakorlatban. Budapest: Aula Kiadó
- Hirich, R.D. (1992): Toward an Organization Model for Entrepreneurial Education. Paper presented at a meeting of the Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference, Dortmund. in: Szakács Ferenc – Bánfalvi Mária (2010): A vállalkozói készségek fejlesztése – Mi is a kompetencia? *Tudományos Közlemények*, 2010. szeptember, 24. szám, 7–30. oldal. Általános Vállalkozási Főiskola, Budapest
- Kaplan, J. (1994): *Startup: A Silicon Valley Adventure*. Houghton-Mifflin Company, USA
- Kissné András K. (2009): Érzelmi kompetencia a sikeres vezetés kulcsa. Letöltés helye: <http://www.hrportal.hu/hr/erzelmi-kompetencia-a-siker-es-vezetes-kulcsa-20090618.html>. Letöltés ideje: 2010. nov. 10.
- Lakos I. (2010): Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia. *Felnőttképzés*, 2010/2.
- Lengyel Gy. (1989): *Vállalkozók, bankárok, kereskedők*. Budapest: Magvető Kiadó
- Nagy J. (1994): Én(tudat) és pedagógia. *Magyar Pedagógia*, 94. évfolyam, 1–2. sz.: 3–26. old.
- Nagy M. (2004): Új kompetenciaelvárások és új képzési gyakorlatok a tanári szakmában. *Új Pedagógiai Szemle*, 2004. április-május, 54. évf., 4–5. szám: 69–77. old.
- Niwenhuizen, C. (szerk.) (2008): *Entrepreneurial skills*. Cape Town: Juta and Co. Ltd.
- Oláh A. (2005): Érzelmi intelligencia és szociális kompetencia feladatok. Kézirat. Budapest: ELTE Pszichológiai Intézet
- Perjés I. – Vass V. (szerk.) (2009): *A kompetenciák tantervesítése*. Budapest: Aula Kiadó
- Román Z. (2006): A vállalkozás oktatása a felsőoktatásban. *Vezetéstudomány*, 2006. január, 37. szám: 2–9. old.
- Schumpeter, J.A. (1980): *A gazdasági fejlődés elmélete*. Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Simon G. (2006): Kompetencia alapú oktatás, kompetencia-alapú tanítási, tanulási programok. Előadásvázlat, Pedagógiai Mentálhigiénés Konferencia, 2006. március 10–11. Letöltés helye: <http://www.legitim.hu/>. Letöltés ideje: 2013. május 6.
- Singh, S. (1988): Personality characteristics, work values, and life styles of fast- and slow-progressing small-scale industrial entrepreneurs. *The Journal of Social Psychology*, 129 (6): p. 801–805.
- Szakács F. – Bánfalvi M. (2010): A vállalkozói készségek fejlesztése – Mi is a kompetencia? *Tudományos Közlemények*. 2010. szeptember, 24. szám, 7–30. old. Általános Vállalkozási Főiskola, Budapest
- Szirmai P. (2002): Vállalkozásoktatás és helyreállítási periódus. *Vezetéstudomány*, 2002. január, 33. évfolyam, 1. szám: 12–20. old.
- Szomor T. (1997): Válaszút előtt a vállalkozásoktatás. *Szakoktatás*, 1997. május, 47. évf., 5. szám: 12–13. old.
- Szomor T. (1998/a): Gazdasági és vállalati ismeretek oktatása: A jelen és a továbbfejlesztés feladatai. *Iskolakultúra*, 1998. november, 8. évfolyam, 11. szám: 60–72. old.
- Szomor T. (1998/b): Gazdasági, üzleti ismeretek oktatása, a vállalkozói értékek megjelenítése a közoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 1998. július, 48. évfolyam, 7–8. szám: 40–53. old.
- Szűcs I. (2001): Áttörés a vállalkozók képzésében. *Új Pedagógiai Szemle*, 2001. június, 51. évfolyam, 6. szám: 66–73. old.
- Tókos K. (2005): A serdülőkori önismeret az elméleti és empirikus kutatások tükrében – pedagógiai megközelítésben. *Új Pedagógiai Szemle*, 2005. október, 55. évfolyam, 10. szám: 42–60. old.
- Vass V. (2009): A kompetencia fogalmának értelmezése. Letöltés helye: <http://www.ofi.hu/tudastar/hazai-fejlesztési/kompetencia-fogalmanak> Letöltés ideje: 2011. április 27.
- Vecsenyi J. (1999): *Vállalkozási szervezetek és stratégiák*. Budapest: Aula Kiadó
- Wilson, K.E. – Vyakarnam, S. – Volkmann, C. – Mariotti, S. – Rabuzzi, D.A. – Sepulveda, A. (2009): *Educating the Next Wave of Entrepreneurs. Unlocking entrepreneurial capabilities to meet the global challenges of the 21st Century. A Report of the Global Education Initiative*. World Economic Forum, Switzerland. Letöltés helye: https://members.weforum.org/pdf/GEI/2009/Entrepreneurship_Education_Report.pdf. Letöltés ideje: 2010. március 21.